

DIALOG, DANS EN DUEL

Kees van Ekris

Dialog, dans en duel

PREKEN VOOR TIJDGENOTEN

KokBoekencentrum Uitgevers | Utrecht

Ontwerp omslag: www.shortlife.nl
Vormgeving binnenwerk: Garage BNO
ISBN 978 90 435 3787 2
ISBN e-book 978 90 435 3788 9
NUR 700

www.kokboekencentrum.nl

© 2022 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden.

Uitgeverij KokBoekencentrum vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Inleiding

(7)

HOOFDSTUK 1

Toegang

Missionaire intelligentie

(22)

HOOFDSTUK 2

Participatie als preparatie

De *participant* in de prediker

(48)

HOOFDSTUK 3

Zwanger van woorden

De *exegeet* in de participant

(71)

HOOFDSTUK 4

Ontsluiting

De *mysticus* in de exegeet

(102)

HOOFDSTUK 5

Leerprocessen

De *theoloog* in de mysticus

(126)

HOOFDSTUK 6

Existentiële verificatie:

De *mens* in de theoloog

(157)

HOOFDSTUK 7

Geen andere goden

De *combattant* in de mens

(184)

HOOFDSTUK 8

Pitch van een idioot

De *missionaris* in de *combattant*

(221)

HOOFDSTUK 9

Preken is praten

De *communicator* in de *missionaris*

(250)

HOOFDSTUK 10

Gezegende mensen

De *benedictus* in de *communicator*

(295)

Nawoord

(326)

Literatuur

(330)

Register

(343)

Inleiding

‘Ach, U bent God?’ Het is een ontwapenende zin van een jong meisje. Het gebeurde aan zee. Ze was alleen. De golven en de sterrenhemel kregen voor het eerst zeggingskracht voor haar, en toen ‘klonk binnen in mij mijn naam’. ‘Het klonk op een manier zoals ik zelf niet sprak.’ Het meisje peinsde wie haar naam noemde. En ‘toen was ik er plotseling vrij zeker van, en het schoot eruit: Ach, U bent God. Is dit wat volwassenen bedoelen als ze het over Hem hadden?’

Wat volgt is een intense reis naar volwassenheid en geloof. Er blijven dit soort momenten van aanspraak gebeuren en soms een soort vervoering. Maar er komen ook andere ervaringen bij. Zoals bijvoorbeeld de dood, van haar vader en van haar broertje. Dat zorgt voor woede, voor openlijk verzet tot God, tot weezin tegen hoe ‘rotzooierig’ dit leven in elkaar zit. En er komt veel vreemding bij, vooral door hoe mensen over God spreken. In de ervaring van Esther, de hoofdpersoon, ‘leek God iets waanzinnigs te hebben en iets heel teders’, er was ernst in zijn aanspraak, en vooral ook liefde en onvoorwaardelijkheid. Maar volwassenen hoorde ze over Hem spreken als een burgerman, een moraalridder, hun taal over God was als stukgekauwde kauwgom. ‘God heeft jouw handen nodig om wat te kunnen doen, tralala, doebidoebidoe, oh yeah.’ En God werd steeds kleiner. Later hoorde ze ‘verlichte mensen met uitgestreken gezichten’ over God spreken als ‘een groepsdynamiekhallucinatie en een zelfinbeeldingskletsverhaal’.

Het brengt haar in de war. Het bederft haar geloof. Als de nietszeggendheid en de dood te veel voor haar worden, zweert ze geen woord meer tot Hem te spreken. Tijdens de uitvaartdienst van haar vader heeft ze een kater. Als haar broertje ook stervende is, heeft hij aanvankelijk dezelfde verlatingservaringen van God. Maar wonderlijk genoeg verandert er iets in hem, en ook in Esther. Als er een nieuw moment met God gebeurt, klinkt er een schreeuwende zucht in haar: ‘Waar was U dan toch?’ Gaandeweg rijpt haar geloof. Het is een verhaal van sterven en opstaan.

Het is een bekeringsverhaal.¹ Het laat zien dat geloof en ongeloof geen statische werkelijkheden zijn. Dat je met God en je geloof in Hem in de knoop kunt komen en het af kunt zweren. Maar dat er in die dynamiek ook weer andere dingen kunnen gebeuren, andere inzichten, andere ervaringen, rijping en groei. Veel hiervan gebeurt in het verborgene en bijna altijd is het levenslang in beweging.

God kost tijd, schrijft Stephan Sanders erover in het boek over zijn eigen terugkeer tot God. Het kostte hem vele jaren voor hij 'het grote Godwoord' weer in de mond durfde te nemen. Dat kostte tijd en ging gaandeweg. 'Er was geen abrupte overgang van niet-gelovig naar gelovig. Langs lijnen van geleidelijkheid ging het, met soms een groeispurt. De wending naar het religieuze was ondergronds al jaren voorbereid en kwam op enig moment bovengronds.'² Zo gaat dat vaker tussen een mens en God. Een wereld van gevoelens, gedachten en ervaringen, van allergie en verlangen, broeit onderhuids. Soms komt het even aan de oppervlakte, vaak blijft het verborgen. Het woelt in dromen, het grijpt aan op sleutelmomenten, je mijmert erover op een lange autorit naar huis. Soms lijkt het weg en iets van voorbij. Vaak moet het tot leven getriggerd worden. En dan kan zo'n moment weer gebeuren: 'Ach, U bent God?'

Op die geloofsweg spelen, empirisch gezien, mensen een grote rol. Vrienden, een moeder, een schrijver, iemand die een podcast inspreekt. Muziek en liturgie doen ertoe, taal en verbeelding, dominees en catecheten. Oude geloofswoorden krijgen een nieuwe bestaansrelevantie. Sanders beschrijft hoe traditionele geloofsbegrippen, zowel de bemoedigende als de kartelige en dwarse woorden, zoals verbond, erfzonde, de doop en opnieuw geboren worden, levende woorden voor hem worden die op de één of andere manier resoneren in zijn levenservaringen, hem uitdagen, verwarren en troosten.

Over deze thematiek gaat dit boek. Het gaat over tijdgenoten die tot geloof komen in God. En het gaat erover hoe prediking een stimulerende rol daarin kan hebben. Door een preek kunnen oude begrippen en oerverhalen uit de Bijbel bestaansrelevantie krijgen en een mens van vandaag helpen om te geloven in God. We spreken daarover met liefde en verwachting. Zowel over tijdgenoten

1 Magnis, Esther Maria, *Gott braucht dich nicht. Eine Bekehrung* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 2012, 2014). Vertaald als *Mintijteer* (Franeker: Van Wijnen 2016).

2 Sanders, Stephan, *Godschaamte. Een eigentijdse expeditie op zoek naar God* (Amsterdam: Uitgeverij Van Oorschot 2021), p. 59.

als over prediking. Beiden zijn ons lief. Over beiden spreken we met respect en nieuwsgierigheid. Een preek kan een moment worden van illuminatie, van omkeer en vreugde. Preken kunnen Godmomenten worden. Dat is de voorname reden waarom onze traditie er zo aan hecht. Iemand neemt 'het grote Godwoord' in de mond, in de hoop dat het resoneert en iets uitwerkt. Voeg of laat.

We spreken het liefst over 'tijdgenoten'. Liever niet over 'zoekers'. Alsof wie gelooft niet ook zoekt. Alsof de vragen van tijdgenoten aan 'gelovigen' voorbij zouden gaan. Alsof geloof en ongeloof niet ook in christenen vaak 'door elkaar heen praten'. We ontkennen liever ook niet dat in de kerk, *among believers* om zo te zeggen, erosie gaande is en vervlakking. Missie gaat echt niet enkel over 'buitenstaanders'. We ontkennen ook niet dat er prediking is die daaraan bijdraagt, aan die vervreemding. Ook in preken kunnen dode woorden klinken die amper evangelie zijn. Of juist hele modieuze begrippen die de tijdgeest puik weerspiegelen maar theologisch en existentieel flinterdun zijn. Maar zoals in een mensenleven het geloof opnieuw door kan breken, zo kan dat ook in de kerk. Ook de kerk is een levend narratief van sterven en opstaan.

'Iedereen' is dus gebaat bij prediking die de vragen en de stemmingen van de tijd serieus neemt, onderzoekt en verwoordt. 'Iedereen' heeft baat bij mensen die de Bijbel en de traditie kennen en liefhebben en weten te ontsluiten op een betrouwbare en inspirerende manier. Het liefste op zo'n manier dat zowel het eigene van de tijd als het eigene van de Bijbelverhalen recht gedaan wordt en met elkaar in contact gebracht. Dat kan botsen, dat kan verrassende herkenning geven. Het kan openen tot God. Dat is de spannende queeste van elke preek. We hebben daarom een paradigma nodig dat niet zuur denkt over tijdgenoten, missie en prediking, maar met verbeeldingskracht, originaliteit en energie.³

3 Vgl. de Britse missiologe Hannah Steele: 'My conviction is that we need a better way to talk about evangelism; a more beautiful one. We need to reimagine evangelism as something that isn't onerous and irrelevant but imaginative and exciting. We need to recapture something of the beauty of evangelism that has got lost in the fear and the awkwardness. Every time we share the good news of Jesus with someone in word or deed we have beautiful feet.' Steele, Hannah, *Living His Story. Revealing the extraordinary love of God in ordinary ways* (London: SPCK 2020), p. 11.

In de ondertitel van dit boek staan drie beloftes. Van een preek voor tijdgenoten mag je in ieder geval deze drie dingen verwachten: allereerst dat het een *dialogoog* is, waarin een werkelijk gesprek wordt gevoerd. Dat gesprek wil leiden tot een *dans*, tot het meegenomen worden in een beweging tot God. Misschien zelfs tot vervoering. Maar om tot die dans te komen moet er ook *geduellerd* durven worden. In ons hoofd is het nogal eens een flipperkast. En als God met ons spreekt, zo leert de ervaring, komt in ons mensen ook tegenspraak los. Onwil en ergernis, onverschilligheid en ongeloof. Een preek gaat dat niet uit de weg. Je wordt zó serieus genomen, dat ook het duel met je niet geschuwd wordt. Onder een goede preek blijf je niet de oude. Trouwens, als je goed naar het bekeringsverhaal van Esther luistert, waar we mee begonnen, dan herken je die drie woorden ook in haar geloofsweg: de continue dialoog, de dansende momenten van overgave en vertrouwen, en het duel met God, met jezelf en met ervaringen in het leven.

Een korte reflectie over die drie woorden: dialoog, dans en duel

De dialoog is elementair voor mens-zijn. Wij zijn altijd in gesprek. Door gesprekken maken wij ons de dingen eigen. Het is een grondvorm in opvoeding, onderwijs en catechese. Taal, ook nieuwe taal, ontstaat door de dialoog. Vriendschap en liefde kunnen niet zonder. Ook de openbaring van God is dialogisch. God spreekt, roept en vraagt. Hij is 'outgoing' en scheidt verbindingen. En de mens hoort, antwoordt of vlucht. De Bijbel is een dialogisch boek van begin tot eind en het is dus eigenlijk heel natuurlijk dat 'bijbelse prediking' die dialoog continueert en actualiseert. Je kunt ook zeggen dat de uitlegtraditie van de Bijbel in de kerk dialogisch is. In de Bijbeluitleg in de Joodse traditie hoor je die dialoog voortdurend (rabbi Eliezer zegt, rabbi Nachman zegt, Maimonides leert). Door de tijd heen is een continu leergesprek gaande over Bijbelteksten. Dat gebeurt ook in een preek. Namens de gemeente begeeft de prediker zich in dat gesprek, en in de preek wordt die dialogische uitlegtraditie ontsloten, gecontinueerd en vernieuwd.

Ook missiologisch is de dialoog een kernbegrip. J.H. Bavinck heeft geschreven over het 'existentiële tweegesprek' dat gaande is tussen God en ieder mens.⁴ De mens is in zichzelf een vragend en zoekend wezen, en in dat zelf-

⁴ Zie Visser, P.J., *Bemoeien en getuigenis. Het leven en de missionaire theologie van Johan H. Bavinck* (Zoetermeer: Boekencentrum 1997), pp. 107-162.

gesprek doen altijd ook andere stemmen mee. Ook de stem en de invloed van God, zegt de missioloog. Er is een creatieve connectie tussen de Schepper en ieder schepsel, tussen God en alles wat ademt en leeft.⁵ Tijdgenoten mogen van een preek verwachten dat het een gesprek met hen aangaat dat hun recht doet, dat nieuwsgierig naar hen is en dat thema's benoemt die zij kunnen herkennen.

Dat kost tijd en vraagt toewijding. Frère Christian, de abt die we kennen van de film *Des hommes et des dieux*, heeft geschreven over 'le martyre de l'espérance'.⁶ Een christen leeft met zijn tijdgenoten in de hoop dat in die ander een connectie met God te vinden is. Om dat op het spoor te komen ben je bereid veel te verdragen, lang te luisteren en veel te incasseren. De existentiële dialoog, het open en zoekende gesprek met een ander, was voor frère Christian dé manier om als christen in het leven te staan, met name onder andersgelovigen en andersdenkenden. Dat is een vruchtbare houding voor missionaire prediking. Een missionaire preek is een existentieel gesprek met tijdgenoten over God.

De tweede belofte van dit boek, en van een preek, is de uitnodiging tot een dans. Naast het discursieve van de dialoog, is er de wereld van het gemoed, van de innerlijke gevoelens van ons mensen, van ons lijf en het verlangen naar expressie. Ons innerlijk is een compendium van stemmingen en blokkades. Er is dorheid, aanvechting en de dreiging van de dood. Er is hoop op recht en schoonheid, en soms 'a mad desire to dance', zoals Elie Wiesel schreef.⁷ We bewegen ons in deze taal bewust naar de wereld van de muziek, de lijfelijkheid en de vervoering om die dimensie te benoemen.

5 Vgl. 'Die Menschen sind nicht nur das, was wir erfahren und zu kennen meinen, sondern die, an denen Gott baut. Und die Welt ist nicht nur der komplexe und vielsichtige Ereigniszusammenhang, dessen Gesetzmäßigkeiten wir erforschen, sondern das, was Gott durch die wirksame Gegenwart seiner Liebe zu seiner guten Schöpfung verändert.' Dalferth, Ingolf U., *God first. Die reformatorische Revolution der christlichen Denkungsart* (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2018, 2019), p. 16.

6 Frère Christian de Chergé (prieur de Tibhirine), *L'invincible Espérance* (Montrouge Cedex: Bayard 2010), pp. 238-244. Zie ook: Ekris, Kees van, *Moderne Profeten* (Amersfoort: Brandaan 2021), pp. 24-39, en: www.moderneprofeten.nl.

7 Wiesel, Elie, *A Mad Desire to Dance. A Novel* (New York: Alfred A. Knopf 2009).

Een dirigent als Bernard Haitink kan ons hier helpen.⁸ Toen hij overleed in 2021, was er veel aandacht voor hoe hij muzikaliteit beleefde. Het begon voor hem altijd met het bestuderen van de partituren, met de intense concentratie en focus op hoe deze muziek bedoeld was. Hij leefde zich in, in de eigen stijl van iedere componist, zocht naar diens stem. En dan de samenwerking. Muziek maak je samen, wist Haitink. Je leidt het orkest, met een bepaalde discipline, maar je geeft het orkest ook ruimte en vrijheid. Je ‘omarmt hen zonder hen te verstikken’, met als doel om de muziek te laten ademen. Haitinks levensdoel was om mensen in contact te brengen met die muziek. In een openhartig moment vertelt hij dat hij eigenlijk een schuchter mens was, lijdend aan een ‘terrible shyness’. Behalve ‘op de bok’, als hij dirigeerde en opging in muziek. Dan was hij even een ander mens. Het vraagt discipline, concentratie en samenwerking, ‘but then the Holy Spirit may come’, zo zei hij letterlijk: ‘maar dan kan de Heilige Geest komen’.

Zo kan prediking voor tijdgenoten zijn. De prediker bestudeert de ‘partituren’, de heilige teksten. Daar ligt het theologisch primaat in dit boek en in de preek. Om de uitleg van die ‘partituren’ is respect nodig en tijd, kunde en concentratie. Het doel is om de ‘muziek’ in die teksten tot leven te brengen. Er is iets enerverends gaande in de Bijbelteksten, en de preek dient die opwindung. De uitlegger is in de voorbereiding pas klaar wanneer zij het enerverende gevonden heeft. De uitvoering daarvan is per se niet solitair. De teksten worden gedeeld in de verwachting dat dit een gezamenlijk beleven kan worden. Hoorders en tijdgenoten hebben een eigen verantwoordelijkheid in die ‘opvoering’. Geef je iets een kans? Denk je de woorden niet stuk? Ben je tot introspectie bereid? Als er op de fluit gespeeld wordt, ben je dan bereid mee te doen aan de dans? De hoop is dat er iets begint te bewegen, dat verruiming plaatsvindt in ons leven.⁹

De derde belofte is die van het duel. In de Bijbel is een voortdurende dialoog gaande, maar ook een continu duel. Ook dat kennen tijdgenoten: het ‘duel in hun kop’. De drukte, de conflicterende gedachten, de meningen die aan je trekken en die je verwarren. De mens is een gespleten wezen, ook in zijn of haar verhouding tot God. J.H. Bavinck zei: ‘De mens kent en kent niet.’ Er is de inwerking van God in ieder mensenleven, dat is de ‘inner sacredness’ van ieder mens, en er zijn mechanismen van verdringing en vervanging gaande. Bavinck

8 Vgl. de BBC-documentaire over zijn leven *The Enigmatic Maestro*.

9 Immink, Gerrit, *Over God gesproken. Preken in theorie en praktijk* (Utrecht: Boekencentrum 2018), p. 18.

sprak over ‘een bont geheel van verwarde beelden’ over God.¹⁰ Zoals in een droom flarden van de realiteit opduiken (iemand die je kent, het tikken van een klok, een afspraak in je agenda), maar in de droom worden die flarden uit hun verband gerukt, uitvergroot of vertekend. Zo is het met de flarden Gods-kennis in ons mensen. Ze verwijzen naar de realiteit van God, maar ze worden door allerlei mechanismen ook vertekend en verdraaid, en zo een ‘bont geheel van verwarde beelden’. God kan een nachtmerrie worden in die vertekende toestand.

In de Bijbelse geschiedenissen lezen we voortdurend over deze mechanismen. De goede tuin van het begin wordt al snel een jungle van vervreemding, omdat mensen verleid worden door de gedachte om zelf als een god te kunnen leven. Gods goede stem resoneert in hun innerlijk, maar ook andere stemmen, sissende gedachten die God vertekenen tot een vervelende eindbaas. In de Bijbel lezen we veelvuldig over die andere invloeden, over machten en meningen, over andere goden en de propaganda van de leugen, over onwil, apostase en verblinding. Grote denkers, die ook ‘liefhebbers van de Bijbel’ waren (zoals Augustinus, Luther, Heschel, Kierkegaard, Kohlbrugge), hebben daarom altijd een bepaalde onrust gehad. Niet alles wat wij ‘God’ noemen is God. Niet elke religieuze gedachte brengt je dichter bij God. Voor je het weet domineren onze karikaturen en onze vertekeningen over God ons denken. Het is een grondtrek in protestantse theologie geworden, volgens Paul Tillich, een zelfkritische alertheid op die vertekeningen van God. Want voor je het weet wordt godsdienst *idolatrie*.¹¹

De diepste dimensie van het duel is de overgave. Jezelf uit handen geven en van Christus worden. Dat is het grote, het spannende en het bevrijdende. Daar moeten we het over hebben, over de strijd die dat oplevert en opvallend genoeg over het verlangen ernaar om van jezelf bevrijd te worden. Misschien dat wij in onze dagen en in onze (kerkelijke) cultuur geneigd zijn om die spanning en confrontatie tussen God en mens te deëscaleren?

10 Bavinck, J.H., *Religieus besef en christelijk geloof* (Kampen: Kok 1989), p. 179.

11 Volgens Tillich is er in de theologiegeschiedenis geen theoloog die zich zo bezighouden heeft met wat idolatrie is, als Johannes Calvijn. Idolatrie origineert volgens Calvijn in de ‘Verzerrung’, de vertekening van wie God is. Dat vertekenen van God is een mechanisme dat volgens Calvijn operationeel is in ieder mensenhart. Tillich, Paul, ‘Die Wiederentdeckung der prophetischen Tradition in der Reformation’, in: *Der Protestantismus als Kritik und Gestaltung* (Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk 1962), pp. 171-215.

De zoektocht van dit boek is een verlangen naar prediking voor tijdgenoten waarin deze lagen aanwezig zijn. De vriendschap en de solidariteit met tijdgenoten (de dialoog), het verlangen naar Godmomenten waardoor allerlei mensen van allerlei komaf de vrijheid in Christus ontdekken, menselijkheid en de vrede van God (de dans), en een kritische kracht die weet heeft van ons menselijk vermogen om Gods realiteit te smoren, te overschreeuwen of te doden (het duel). Weet hebben van de verlorenheid die een leven zonder God oplevert, en waar fascinerend genoeg tijdgenoten soms zelf over spreken, is een belangrijk motief van missie en continue impuls tot prediking.

God kost tijd, schreef Stephan Sanders. Geloven, blijven geloven, opnieuw gaan geloven, vraagt tijd, lef en geduld, van tijdgenoten, predikanten, gemeenteleden. Tijd om te luisteren, tijd om drempels te overwinnen, tijd om je te geven, tijd om de goede woorden te vinden. Ook dit boek vraagt tijd. Het is niet een boek om in één keer uit te lezen. Het is niet een toverformule voor een bepaald soort prediking. Ik zal je juist voortdurend slogans, snelle antwoorden en modieuze performances ontraden. Dit boek is een leerweg. We hebben het proces van preekvoorbereiding ontleed in 9 momenten. In al die momenten kun je ingroeien. Je kunt erin rijpen.

Naar mijn idee zijn deze 9 momenten integraal onderdeel van predikantschap en van preekvoorbereidingsprocessen, en van missie. Ze horen in zekere zin bij de klassieke intentie van hoe dominee-zijn bedoeld is. Ze hebben daarom iets eenvoudigs en herkenbaars. Maar, nogmaals, ze vragen ook oefening en een leerhouding. Nieuwsgierigheid, een zelfkritische houding. Iedereen die dit leest voelt wel aan voor welke momenten in het preekproces hij of zij gevoel heeft en kunde. Maar je zult ook hoofdstukken tegenkomen waarin je je eigen tekort voelt. Dat is winst. Daardoor kom je op het spoor hoe je kunt groeien in dit prachtige vak en in deze meeslepende levensroeping. De roeping om Gods woorden voor te leggen aan tijdgenoten en onderdeel te zijn van de werking van Gods heil onder mensen. Bekeringsgeschiedenissen, daar hopen we op. Van de kerk, van 'kerkmensen' en tijdgenoten, en van jezelf als prediker. Van wie niet?

Ik neem je mee in dit boek in een reflectie over de wording van een 'preek voor tijdgenoten'. Per hoofdstuk beschrijf ik een facet van die voorbereidingsweg. Ter introductie noem ik ze kort, zodat je een idee krijgt van de vloeiende beweging die erin zit en van wat je in dit boek verwachten kunt. Dit is de beweging

die ik voorstel. We beginnen in hoofdstuk 1 met een voorbereidend hoofdstuk over 'missionaire intelligentie'. Het functioneert als een soort prolegomena. Het wil je in de fascinatie, de spanning en de roeping van missie betrekken. Daarna werken we dit uit naar prediking en naar rollen van de prediker. Als het werkt, merk je dat die 9 dimensies functioneren in de wording van een preek voor tijdgenoten.

De prediker is participant. Laten we daarmee beginnen. Door deel te nemen aan het leven van tijdgenoten absorbeer je taal, ervaringen en indrukken en die spelen een preparerende rol in de voorbereiding (hoofdstuk 2). De participant wordt exegeet. Een prediker kan parallelle werelden uit elkaar houden en met elkaar verbinden: de werkelijkheid die je in de Bijbel aantreft en de werkelijkheid van de context waarin je leeft. Waar en hoe raken ze elkaar, waar en hoe botsen ze, wat gebeurt er in die ontmoeting van werelden (hoofdstuk 3)? De exegeet wordt mysticus. In het voorbereidingsproces wil een soort subjectwisseling gebeuren. De tekst krijgt een eigen stem, de exegeet komt iets op het spoor dat aandringt voor vandaag. Hoe klinkt 'Gods Ik in de tekst' door in het nu (hoofdstuk 4)? Dat alles vraagt om discipline en deemoed. De mysticus is ook theoloog. De vondsten in de exegeese, het vermoeden van Gods stem, worden voorgelegd aan het forum van de uitlegtraditie en aan het gezag van het credo. Geen snelle jump van toen naar nu, geen hoogmoedig negeren van de eeuwenlange reflectie over geloof, maar die traditie beluisteren en integreren (hoofdstuk 5).

De prediker is te allen tijde mens. Al deze grote gedachten gaan door haar heen, en roepen iets op. Tijdgenoten vragen om doorleefde prediking, en terecht. Ze vragen om existentiële verificatie van de woorden in de eigen belevingswereld van de prediker (hoofdstuk 6). De prediker is ook combattant. Een combattant is iemand die aan het gevecht deelneemt. Het gaat niet alleen om woorden, om studie en om performance. Prediking is deelname aan een bepaald gevecht, om het behoud van mensen, om het nee-zeggen tegen stukmakende invloeden, een gevecht om de vreugde van het heil.¹² Daar komt het

¹² Het woord 'combattant' duidt op iemand die actief deelneemt aan de strijd. Het is dus geen administratieve of logistieke kracht in het militaire bedrijf, maar iemand aan het front. Zo is de prediker niet alleen preparerend en studerend, maar in de prediking ook deelnemer aan een bepaald soort gevecht. De term is geïnspireerd door Miskotte. Als hij over de 'combattant' spreekt, schrijft hij: 'In het mysteriespel der verkondiging treedt Michaël op, die strijdt.' Zoals er doxologische, 'benedictus-momenten' in een

duel. Als we de Schriften lezen, welke machten en invloeden worden dan op eens zichtbaar en voelbaar vandaag? Welk verzet wordt wakker? Prediking voor tijdgenoten is een vorm van 'onderscheidingsvermogen in actie' (hoofdstuk 7). Dat heeft direct verband met de thematiek van heil en onheil. Er staat iets op het spel. Een leven kan verloren lopen en een leven kan uitgetild worden uit alles wat benauwt. De prediker is ernstig en bij vlagen extatisch. Daar komt de dans. Wie doet mee met de dans (hoofdstuk 8)?

De prediker is communicator. Hoe zonde zou het zijn wanneer dit rijke voorbereidingsproces belabberd, binnensmonds of binnenkerkelijk gecommuniceerd wordt! Welke communicatievorm past bij de dialoog over God? Hoe nodig is retorica, dat mensen kunnen volgen wat je zegt, en hoe riskant is retorica (hoofdstuk 9)? Tot slot bespreken we de zegen. De prediker is ook liturg en een soort 'benedictus', een 'gezegende woorden-zegger'. De preek is geen optreden en de hoorders zijn geen applausmachine of criticasters. De preek gebeurt meestal op zondag, een gezegende dag. De preek gebeurt in de context van de christelijke gemeente, die blij is dat ze bij elkaar is, dat er gezongen wordt en gebeden, dat een goed woord klinkt en dat brood en wijn uitgedeeld worden. En de prediker is in dat gezegende gebeuren een hulpje, dat na de dienst fluitend naar huis fietst, gelooft dat het Koninkrijk Gods groeit, tijdens ons arbeiden, tijdens het zaaien en tijdens ons middagdutje (hoofdstuk 10).

Dit boek is een oefenboek. Zowel studenten, kerkelijk werkers als geoefende predikers delen in de ervaring van de complexiteit van de preek. Het vliegt je soms aan en vanzelf gaat het zelden. Er zijn goede academische handboeken beschikbaar, en die bevelen we van harte aan.¹³ We zijn er zelf ook schatplichtig aan. Dit boek is een trainingsboek dat ontstaan is vanuit de trainingspraktijk

preek gebeuren (zie hoofdstuk 10), zoals er verkondigd wordt (zie hoofdstuk 3 en 4), zo kan in een preek ook 'Michaël optreden, die strijdt'. De prediker heeft soms iets van 'Gabriël', maar soms ook iets van 'Michaël'. Miskotte, K.H., *Om het levende Woord. Opstellen over de praktijk der exegese* ('s-Gravenhage: D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij), p. 215.

¹³ Zie met name: Leede, Bert de, Stark, Cisca, *Ontvrouwen. Protestantse prediking in de praktijk* (Zoetermeer: Boekencentrum 2017), met name de integrale manier waarop in dit leerboek theologie, cultuur, spiritualiteit en praktijken op elkaar betrokken worden, met het oog op prediking. Zie ook: Immink, Gerrit, *Over God gesproken. Preken in theorie en praktijk* (Utrecht: Boekencentrum 2018) en: Meulen, Henk van der (red.), *Als een leerling leren preken. Preekvoorbereiding stapsgewijs* (Zoetermeer: Boekencentrum 2008).

van Areopagus. In het nawoord leggen we uit welke wordingsweg achter dit boek ligt en welk doel het heeft. Welk boek je ook leest over prediking, het is gaaf om in deze roeping te groeien, om de verdieping van deze kunde te beleven als een soort liefde voor God en voor tijdgenoten. Tot die oefening nodigen we je graag uit. We benaderen de voorbereiding op de preek als een vorm van theologische *Forschung*: grondig, kundig en levendig onderzoek. De pastorie, in de traditie van de Reformatie, wil een theologisch atelier zijn, een geestelijke werkplaats, waar theologie, gebed en tijdgenoot-zijn in dienst staan van het vinden van God. We hopen predikanten te stimuleren om hun vak zo uit te oefenen dat er vreugde, vitaliteit en vondsten gebeuren.

We nodigen niet alleen predikers daartoe uit. Prediking is geen solitair gebeuren. Dit boek is geschreven voor iedereen die belang heeft bij en liefde heeft voor prediking en voor het missionaire gesprek met tijdgenoten over God. We hebben onderweg met heel wat tijdgenoten gesproken, met kerkenraadsleden, studenten, met gemeenteleden die meedenken en bereid zijn ingeschakeld te worden in dit proces. Dit boek is bedoeld voor in de studeerkamer, maar ook voor op de kerkenraadstafel en in gesprekskringen. Het geeft gemeenteleden inzicht in de complexiteit van prediking en hopelijk ook respect en liefde voor hun predikant. Tegelijkertijd kunnen juist daardoor predikant, kerkenraadsleden en tijdgenoten met elkaar in gesprek komen. Hoe maken we elkaars observaties over onze tijd en over kerk-zijn vruchtbaar voor prediking die leeft, die ademt en die open is? Om die reden is er na elk hoofdstuk een aparte pagina met stimulerende vragen voor predikanten, kerkenraden en kringen. Sake Stoppels en Nadine van Hierden hebben deze vragen geformuleerd. Voor kerkenraden is ook een kleine brochure geschreven waarin de essentie van ieder hoofdstuk samengevat is en waarin gespreksvragen opgesteld zijn voor een waardig gesprek over prediking.

We beginnen het boek met een hoofdstuk over missionaire intelligentie, of missionaire sensitiviteit, over hoe goed luisteren naar tijdgenoten een noodzakelijke en verrijkende ervaring is waar je als predikant en theoloog veel van leert. Ook daar kunnen missionaire ouderlingen, ouders, docenten en tijdgenoten hun winst mee doen. Het geeft sensitiviteit voor allerlei mensen om je heen en voor het spoor van God in al die mensen waar je mee leeft.

We hebben er zin in. We gaan beginnen.

Vertragende vragen (achtergrond en doel)

Een korte inleiding op de vragen: na elk hoofdstuk *vertragen* we de flow van het boek met verdiepende vragen. Elementen uit het betreffende hoofdstuk worden geaccentueerd, en aan de hand van reflectieve vragen en door middel van suggesties voor oefeningen, hopen we bewustwording, dialoog en concrete verwerking te faciliteren. De vragen zijn opgesteld en doordacht door Nadine van Hierden (PThU) en Sake Stoppels (CHE). De vragen zijn gericht aan predikanten, aan kerkenraden en aan iedereen die de reflectie over prediking lief is.

Je zult wel merken: het zijn veel vragen en ze gaan over allerlei aspecten. Sommige liggen ook dicht tegen elkaar aan. Ga er wijs mee om. Selecteer die vragen die op dat moment behulpzaam zijn voor jou als predikant, voor jullie als kerkenraad of binnen een andere gesprekssetting. We hebben een scala aan vragen gekozen, zodat je ook op meerdere momenten in het kerkenraadsleven aandacht aan prediking kunt geven.

#1 Voor predikanten

De eerste serie vragen en suggesties zijn steeds voor predikanten, kerkelijk werkers en prekende theologiestudenten en lekenprediker. Het zijn uitnodigingen om de eigen preekpraktijk te spiegelen aan de suggesties uit het hoofdstuk. De vragen kunnen individueel bereflecteerd worden, maar bijvoorbeeld ook in kleine kringen van predikanten, onder vrienden of in werkgemeenschappen (zie *#1 Voor predikanten*). De vragen hebben soms een *preparatieve* rol: tijdens het preekvoorbereidingsproces kunnen ze je helpen om een focus aan te brengen ten aanzien van een bepaald aspect. Soms willen de vragen aanzetten tot persoonlijke overweging: reflecteer eens op meta-niveau over je prediking, over jezelf, de keuzes die je maakt, die onderwerpen die je overslaat, etc. Soms zijn de vragen gericht op oefening en training om je een bepaald aspect eigen te maken, of ermee te experimenteren.

#2 Voor kerkenraden

De tweede serie vragen is gericht op kerkenraden. We hopen door dit boek juist ook de reflectie in kerkenraden te stimuleren, en ambtsdragers uit te nodigen om een waardig gesprek te voeren, om zo te komen tot visievorming in de eigen lokale context. De hoop is dat daardoor prediking breed leeft, breed gedragen wordt, en dat daardoor ook de predikant ondersteund wordt, beschermd en gevoed. De vragen die we beschikbaar stellen, kunnen functio-

neren in consistorievergaderingen en op kerkenraadsvergaderingen, maar ook op leerhuisavonden of op gemeentekringen (zie #2 Voor kerkenraden).

#3 Verdere vragen

De derde serie vragen noemen we simpelweg #3 *Verdere vragen*. Die categorie vragen kan gebruikt worden voor individuele reflectie, voor eenieder die betrokken is bij prediking. Soms zijn het ook vragen die zinvol zijn voor de zondagsbrief. Het kan een idee geven om een vraag te stellen aan de gemeente, vanuit de preek. Een vraag om te bespreken, thuis, onder de koffie, gaandeweg de week, tijdens meditatieve momenten of als opening van een vergadering of een kring. Het leuke van een serie vragen als deze is dat er altijd wel één of twee bij zitten die toepasbaar zijn in heel verschillende contexten.

Vertragende vragen bij de inleiding

#1 Voor predikanten

- In de inleiding lezen we voorbeelden van mensen voor wie het leren kennen van God een *weg* is. Geleidelijk, hortend en stotend. Hoe probeer je in de preek die je nu aan het maken bent, zoekende gemeenten te helpen op die weg? Kun je met hen communiceren door de preek heen?
- Waar zitten in deze preek momenten van dialoog? Welke open vraag leg je in deze preek aan de gemeente voor?
- Zit in de preek die je nu maakt, momenten van 'dans', van vervoering en vreugde?
- Gebeurt door deze preek ook een vorm van duel? Met wie duelleer je waarover? Is dat een eerlijk duel? Ga je ook het gevecht met jezelf aan?

- Wat is je eigen eerste herinnering aan God?
- Wat is je eigen eerste herinnering aan (een flard uit) een preek?
- Welke rol speelde de preek in jouw eigen geloofsvorming en geloofsweg?
- Drie woorden komen in dit boek steeds terug over de preek: dialoog, dans en duel. Wat is je daarin vertrouwd, wat is je vreemd? Waar zou je in willen groeien?

#2 Voor kerkenraden

- Wat is je eerste herinnering aan God?
- Wat is je eerste herinnering aan (een flard uit) een preek?
- Welke rol speelt de preek in jouw geloofsvorming en geloofsweg?
- De preek kan dimensies hebben van een gesprek (de dialoog), van de beleving (de dans), en van een kritische confrontatie (duel). Welke dimensies vind jij belangrijk en waarom? Welke dimensie heeft de gemeente nodig, volgens jou, en waarom?